

Н. Бустекбаев, 3-курс
Ғылыми жетекшісі: М. О. Лұқпанов, жедел іздестіру және режим қызметі
кафедрасының оқытушысы
(Қазақстан Республикасы ІІМ Қостанай академиясы)

БАС БОСТАНДЫҒЫНАН АЙЫРУ ОРЫНДАРЫНДАҒЫ СОТТАЛҒАНДАРДЫҢ ӨЗ ӨЗІНЕ ТӘН ЗАҚЫМЫН КЕЛТІРУДЕ ТУЫНДАЙТЫН МӘСЕЛЕЛЕР

Азаматтық қоғам мен әлеуметтік нарықтық экономикаға негізделген, ашық сыртқы саясаты бар құқықтық демократиялық мемлекетті құру біздің елімізде заңдылық пен құқық тәртібін нығайтуды талап етеді. Сонымен қатар біздің қоғам өмірінің барлық саласында жүріп жатқан қайта құру кезеңінде әртүрлі жағымсыз құбылыстармен, яғни құқық, адамгершілік және мораль нормаларынан ауытқумен күресті күшейту мәселелері ерекше өзекті болып табылса, адамның өміріне, денсаулығына және жеке басына қол сұғушылықты болдырмау ерекше мәні бар мәселе болып табылады.

Дене мүшесіне зақымдаушылық жасау сотталғандар тарапынан наразылық білдірудің дәстүрлі әдісіне айналып отыр. Атап айтқанда бас бостандығынан айыру орындарында сотталғандардың өздеріне ашаршылық жариялауы, жаппай түрде дене мүшесіне зақымдаушылықтар жасау болып табылады. Көбінесе сотталғандардың мұндай әрекеттері бірнеше жасақтарда, камераларда мұқият жоспарлы түрде алдын ала ішінара дайындықпен сотталғандар өздері ұйымдастырады. Сонымен қоса, сотталғандар мұндай әрекеттерді басқа мақсаттарға жетуі үшін қолданылуы мүмкін, олар:

- белгіленген ережеде қарастырылмаған жеңілдіктерді өзіне талап ету;
- ұстау жағдайын өзгерту;
- режимді босаңсыту және мекеме аумағында емін-еркін жүріп-тұру;
- ҚАЖ қызметкерінің қызметіне кедергі келтіру;
- ТМ, ТИ әкімшілігінің беделін түсіру;
- басқа да өзіне қажетті мақсаттарға жету үшін.

ҚР ІІМ ҚАЖ Комитетінің ақпараттары бойынша топтық дене мүшесін зақымдаушылық келесідей көрініс тапқан: 2009 жылы - 10 дерек, 2010 жылы - 9 топтық дерек, 1 массалық дерек, 2011 жылы — 11 топтық дерек, 5 массалық дерек, 2012 жылы — 17 дерек. Аталған негізде, сотталғандардың топтанып дене мүшесіне зақым келтірушіліктердің өсіп отырғанын көреміз.

Назарға алатын мәселе, топтық дене мүшесіне зақым келтірушілік жасайтын тұлғалар өздерінің мақсаттарына жету үшін қылмыстық беделдерін қолдануы мүмкін. Бұл үшін олар ТМ әкімшілігін, құқық қорғау қызметкерлерін және қоғамды өздеріне назар аударту мақсатта бір уақытта «кесілу» туралы мәлімет «тарату» деп аталатын әрекет жасайды.

Дәл осы тұлғалар мекемеде заңмен белгіленген ұстау режимін әлсірету мақсатында сотталғандардың дене мүшесіне зақымдаушылық жасауын ұйымдастырады. Жағымсыз бағыттағы топ басшылары физикалық зорлық-зомбылық қауіп-қатер жолымен сотталғандарды дене мүшесін зақымдаушылық актілерін жасауға мәжбүр етеді.

ТМ қызметкерлерімен жүзеге асырылатын профилактикалық жұмыстардың нәтижелілігін арттыру үшін, аутоагрессиялық акті жасаған тұлғалардың ерекшеліктерін, ең алдымен олардың әлеуметтік-демографиялық, қылмыстық-құқықтық және пенитенциярлық-криминологиялық мінездемесін білу маңызды. Бұл дене мүшесіне зақымдаушылық жасаушы сотталғандарды анықтау үшін, сондай-ақ жеке және топтық профилактикалық жұмыстар жүргізу үшін қажет.

Көп жағдайда күйзеліс, қорғанышы жоқтығын сезіну, сотталғандарды әкімшілік қорғай алатындығына сенбеушілік немесе зардап шегушілік сияқты жағдайлар дене мүшесіне зиян келтіруге итермелейді. Сондықтан қызметкерлерге сенімділікті қалпына келтіру үшін арнайы контингенттер арасында шаралар қабылдауда дене мүшесіне зақымдаушылық жасау және өз өзіне қол жұмсау профилактикасы өзекті фактор болуы мүмкін. Осындай шаралардың бірі — өз өзіне зиян келтірудің әрбір фактісі бойынша тергеу қасиеттерін көтеру, басқа сотталғандар тарапынан күштеу саясатын және дене мүшесін зақымдаушылық зардаптарын қысқарту болып табылады.

ҚАЖ бөлімшелерінде қадағалау жоспарын қатаң орындау, сотталғандарды үнемі қадағалау, түзеу мекемесі аумағына әртүрлі құмар ойындарға және ойыннан жеңіліп қалғандар мен бәстескендердің кіруіне және т. б. жол бермеушіліктер сотталғандар отбасында туындайтын жеке келіспеушілік санын төмендетеді.

Профилактикалық жұмыстардың нәтижелілігін арттыру үшін қарсы аутоагрессивтік әрекеттерді ұйымдастырушы және басқа тұлғаларды сондай құқыққа қарсы әрекетке айдап салушы озат статусты сотталғандарға аса назар аудару қажет. Олардың басым қауіптілігі болып, олар көлеңкеде көрінбей қала отырып, жаппай дене мүшесіне зақымдаушылық жасауды ұйымдастырушылар болуы мүмкін. Бұндай категориядағы сотталғандармен жұмысты осы сипаттағы әрекеттер үшін қылмыстық жауапкершілікте болатын қылмыстық заңнама арсеналдарын міндетті түрде жұмылдыру қажет¹.

Қорытындылай келгенде, бас бостандығынан айыру орындарындағы сотталғандардың дене мүшесіне зақымдаушылық жасамауды ескерту мәселелерін шешудің өткір және нақты, стандартты дәйектемесі жоқ. Сотталғанның бір өзі немесе топтасып дене мүшесіне зақымдаушылық жасау жағдайының әрқайсысы жеке сипатқа ие. Сотталғандардың дене мүшесіне зақымдаушылық жасамауды шешу мәселелері нақты оқиғалар мен жағдайларда алдын алуда көбінесе мекеме қызметкерлерінің іс-әрекеттеріне байланысты болып келеді. Қылмыстық ортада жатқандарды аталған «аурудан» емдеудің басты шешімі (дене мүшесін зақымдаушылық, массалық түсінбеушілік және т.б.) әлеуметтік-экономикалық, психологиялық, адамгершілік, қоғамды сауықтыру сияқты жұмыстар жүргізу болып табылады.

¹ Антонян Ю. М. Преступность в местах лишения свободы и ее причины // Уголовное право. — 2002. — № 4.